

DEN OBEKVÄMA VÄGEN

Av leg. läkaren DAG KNUTSON

SVERIGES läkare ha, i likhet med många andra länders, funnit tiden vara mogen för skapandet av en *codex ethicus medicorum*, avsedd att ge vissa enkla men grundläggande regler för hur läkaren skall umgås med sin patient, ävensom i någon mån med sin kollega. En *codex*, som således strängt begränsar sig till individuella problem, som behandlar relationen mellan individer och som får sin speciella form på grund av att den ena parten är läkare och fungerar såsom sådan i förhållande till den andra. Den utsäger därför av naturliga skäl ingenting om läkarens ställning i eller förhållande till samhället — ett gebit som faller helt utom ramen för dess uppgift, vilken blir ett samhällsintresse endast i den mån som den enskilda människans etiska nivå och yrkesmoral utgör ett sådant.

Den kan, om man så vill, också betraktas som ett specialfall av de allmänna regler på vilka västerlandets kulturutveckling sedan snart tvåtusen år byggts och innebär ett klart erkännande av fundamentala immateriella värden, vars normgivande betydelse för mänsklig samlevnad ständigt på nytt bevisas — bland annat genom de följder, som uppkomma var gång de åsidosätts.

Den har uppställts i några korta teser och givits formen av en pliktlära, en deontologi. Den stipulerar icke några juridiska eller kollegiala påföljder för den, som tilläventyrs bryter mot dess bud, och förlänas därigenom minnesreglernas karaktär. Läkaren skall i sin gärning minnas att »endast om hos honom stora kunskaper förenas med vilja att efterkomma de etiska krav, vars bjudande innebär läkaryrkets företrädare sedan årtusenden erkänt» kan han lösa sin höga och svåra uppgift. Och »den frihet och det förtroende, som måste tillkomma honom, ha sin grund lika mycket i hans personlighet som i hans vetande».

Det anförda kan måhända ge en uppfattning av *codex ethicus'* anda och innebörd. Av dess femton punkter, sammanfattade under benämningen läkarregler, äro väl alla av ungefär lika stor be-

tydelse, men tre förtjäna kanske ett särskilt omnämmande. Två av dem ha varit föremål för en viss debatt — den tredje har en sammanfattande betydelse och belyser därjämte innebörden av läkarreglerna i hela dess vidd.

Den första av de punkter, som väckt oro hos förespråkarna för översåtarnas rätt att dirigera, utsäger att »läkaren skall besinna sin plikt att skydda och bevara människoliv alltifrån dess tillkomst i moderlivet». Vännerna av vida abortindikationer ha häri trots sig kunna utläsa en maning till läkarna att vägra sin medverkan vid havandeskaps avbrytande i alla andra fall än dem, där moderns liv uppenbarligen skulle hotas om havandeskapet fullföljdes. Auktorerna ha emellertid icke haft denna mening. Deras ord — besinna — innebär, att läkaren i varje fall skall bevara sin rätt att bedöma och överväga behovet av den begärda eller redan beviljade åtgärden. Det innebär också, att läkaren skall medverka till uppkomsten av kloka lagar och att han skall göra vad på honom ankommer för att ett havandeskaps avbrytande må kunna undvikas. Varje sådant avbrytande innebär ett nederlag för konstruktiva krafter — framför allt betyder det ett utsläckande av liv, vilket i princip icke är läkaren tillåtet.

Den andra punkt varom diskussion stått rör den mångdebatterade tystnadsplikten. »Läkaren skall förutsätta att hans patient icke önskar ömtåliga personliga förhållanden uppenbarade för andra. Han skall, försåvitt icke patientens väl annat fordrar, härom iakttaga tystlåtenhet.» Härmed är icke heller sagt att läkaren skall handla i strid mot sitt lands lagar eller att han skall undanhålla samhället vad detta för sitt rätta funktionerande oundgängligen behöver veta. Det kan däremot vara sagt, att han skall pröva givna regler och söka få dem utformade så, att de icke kränka väsentliga principer och icke försvåra hans arbete. Det är sagt att han skall besinna, hurusom han är sin patients förtroendemän, till vilken fritt kan och oftast måste talas, om ett lyckosamt samarbete mellan de två skall kunna komma till stånd.

Dessa två satser måste emellertid — liksom för övrigt de tolv återstående — ses i ljuset av den femtonde och sista. Den fastslår att »läkaren må icke medverka i sjukvård där han icke är tillförsäkrad full frihet att handla i enlighet med dessa läkarreglers bud, och han må icke ens under det allvarligaste hot avvika därifrån». Härigenom etableras ett samband mellan den strängt individualistiska deontologien och samhället också på annat sätt än det inledningsvis nämnda. Skulle nämligen samhället kränka de

principer, på vilka läkarens codex vilar och till vilka samma samhälle hittills bekänt sig, kan en konfliktsituation inträda. Den bör inträda i det att läkarvärlden i så fall måste kräva en immateriell exterritorialrätt för sin verksamhet såsom läkare.

Under andra omständigheter än de nu beskrivna äro läkarreglerna icke revolutionära och bekymren inför deras fastställande — utan lagrådets med flera instansers hörande — torde kunna skrinläggas. Att sådana bekymmer överhuvudtaget redovisats, är emellertid icke helt betydelselöst. Det visar nämligen i hur hög grad regleringsmentaliteten infekterat vårt samhälle — säkrast är att fråga först innan man fastställer några regler för sin egen vandel. Det avslöjar också den djupa olust, som inför principdeklarationer på icke materiella områden i stor utsträckning manifesterar sig i våra dagars Sverige. Kallgrinet som exponent för motviljan mot att erkänna vissa immateriella värden såsom absoluta och bindande har nämligen skymtat, och tongångar antydande en läkarvärldens självgodhet och sig-särpräglade såsom ett motiv för läkarreglernas tillkomst ha försports. Uppsatta företrädare för den samhällliga sjukvårdsadministrationen ha irriterat frågat, varför bestämmelser om läkarnas skyldigheter gentemot samhället saknas. — Efter vad som ovan sagts tarvas väl knappast några kommentarer till uppfattningar och resonemang, som egentligen endast avslöja ovana vid, oförmåga eller motvilja mot att söka den obekväma sanningen i fråga om orsakerna till samhällets ofullkomligheter.

Läkarförbundet har vid utarbetande av sina läkarregler stimulerats av det arbete, som World Medical Association på detta område nedlagt. Denna sammanslutning i sin tur har inspirerats av vissa händelser, som på läkarnas verksamhetsfält utspelades strax före och under det sista världskriget. För mycken hörsamhet gentemot en överhet, som åsidosatte grundläggande etiska principer, förde efter krigets slut åtskilliga läkare till schavotten eller andra stränga, ehuru något mindre definitiva straff. Därmed bedömdes således ifrågavarande principer vara omistliga och troheten mot dem såsom viktigare än formell lydnad i de fall, där lag eller direktiv stredo mot samma principer. Den internationella läkarvärlden anslöt sig reservationslöst till denna uppfattning och fann sig föranlåten att uttrycka den i sin Code of Ethics, som delvis ligger till grund för de svenska läkarreglerna.

Vid sitt enhälliga fastställande av dessa sanktionerade emellertid de svenska läkarna icke endast normer, som alltid och allestädes

av läkarna erkänts. De reagerade också mot en anda av instängd materialism och ängslig obenägenhet för principuttalanden av för den talande själv bindande natur, en anda som de icke önskade anamma för egen del.

Samtidigt med sin codex antogo de sina nya specialistbestämmelser, som med hänsyn till kunskaper och erfarenhet ställa större krav på den enskilde läkaren än de tidigare gällande och de handlade därmed fullt konsekvent. I översättning till modernt fackligt språk betyder detta, att kollektivets styrka skall bygga på den enskildes höga kvalitet. En fackförening av högt skolade medborgare, vilkas verksamhet är av vital betydelse för samhället, får icke ensidigt intressera sig för rättigheter — mot uppgifter utåt i samband med dessas tillvaratagande måste svara inre, medlemsuppfostrande och kvalitetsfrämjande. — Ett konstaterande härav innebär ingenting av självförhävelse, och betyder heller icke att läkarnas arbete placeras i förnäm och upphöjd avskildhet. Möjligen är det mera komplicerat än mycket annat, eftersom det till objekt utvalt människan, en ekvation med ett obegränsat antal av varandra beroende psykiska, somatiska och i någon mån sociala variabler, som icke låta sig beräkna med hjälp av de fyra räknesätten. Men oavsett detta synes vad nu sagts väl böra gälla i alla sammanhang och för alla arbetare i rikets vingårdar.

Egentligen är allt detta ganska enkelt och självklart. Men även om vår tid ställer sig skeptisk till den sokratiska uppfattningen, att människan gör det rätta i den mån hon har kunskap därom, bör nedskrivandet av en codex ethicus medicorum icke betraktas som enbart ett utslag av världsfrånvärd idealism. Charity begins at home och den som tilläventyrs vill förbättra världen får förmodligen alltjämt börja med sig själv.